

«uns barcos de coure que es veuen en els ports i s'hi fan vus musclos a sota», Sant Pol de Mar (1936); així ho reflecteix, pel que fa al port de Barcelona, Pitarra: «lloguem la llanxa, 'ns hi fiquem a dintre / --- / quan ve, sense pensà 'l vapor dels gànguils, / y passant-nos per ull, la barca tomba» (*La Venjansa de la Tana*, en *Gatades*, 476): de la construcció *vapor dels gànguils* es dedueix que *gànguil* era encara nom de la xarxa rossegada o altre ormeig de pesca, però el *DAut.* ja ho atribueix a un vaixell, amb referència a Catalunya (cf. 10 encara *BDC* xiv, 31; i Tortosa, *BDC* III, 98).

Per comparació d'aqueixes figures amb la forma allargassada de la xarxa d'aquest mateix nom, *gànguil* pren sentits personals o animals: 'home alt i prim' [Belv.];¹ 'guàrdia de seguretat o municipal' (de qui el poble es burlava com d'homes esllanguits i magres, per la poca paga): «una gran cordada de presos que venia del Castell --- ens ensenyaven les munyques, els sècs morats de les manilles, perquè sembla que 'ls gànguils lligaven fort ---», Coromines (*Presons Imag.* 11, p. 19); passatge mal entès en *AlcM* amb el sentit de 'anell': però no és la manilla sinó el guàrdia que la posava, com explica el mateix Coromines en una carta a Massó i Torrents, on fa parlar un *peça* o pinxo en el seu llenguatge mig murriesc: «si bé --- tenen la mà trencada en això de tirar tremendes, encara no s'abronca la mongeta, ja es fan fonedissos i diuen a la dona: *xapesquent que ve el gànguil*» (glossat en nota: «guillent que ve el municipal», *O. C.*, 1657a, 1897, des del Castell);² en fi 'cavall escanyolit de cotxe de punt': «dos cotxes de punt, ensopit l'auriga sota el tarot de llauna envernissada, i el *gànguil* que feia becaïnes estontolat gairebé de través, amb el morralet pansit ---», Coromines, *Pigmalió*, (xv, p. 202).

Tant *γάγγαμον* com *γάγγαλον* ja es troben en el grec de l'Antiguitat: aquell com a nom d'una 'xarxa petita i rodona per pescar ostres' en Oppianus i ja en Esquil; aquest en Hesiqui (S. III, d. C.) que ho atribueix als grecs de Sicília, amb la definició 'anella, la de les portes', evidentment a entendre com 'polleguera'. Com ja va explicar Rohlfs (*EWUG*, n.º 839; i *ASNSL* CLXXI, 146) les formes dialectals com *gangama*, *gàngano*, *gàngaro*, es troben avui amb aquest sentit especialment en el Sud d'Itàlia. Més detalls sobre l'etimologia i sobre les variants italianes en Schuchardt, *BDC* xi, 112, i en el *DECH* (it. > cast. *CÁNCAMO*, des de 1675). L'únic detall que faltava explicar és la terminació cat.-oc. en *-il*, on la *i* restava sorprenent. Crec que és deguda a la influència d'un altre vaixell d'estructura fonètica paral·lela i no menys antic que *gànguil* i *gàngbero*: *pàmfil* és, en efecte, el nom d'una nau de càrrega i de guerra, molt documentada en català des del S. XIV: coses capturades «dins un *pàmfil* d'En Berenguer Torres, de Cobliture, l qual, ab la dita galiota, he pres en les mars de les Medes», any 1382 (*InvLC*, s. v.); *AlcM* en dóna cites de 1357, 1376, 1378 etc.; l'any 1392 «partie de --- Bna.», Miquel Castelló con «un *pàmfil* el qual patronejava» «él mismo, cargado de diversas ropas» (*BABL* v, 295).

Vidos (*Parole Marinar.*) va explicar que ve del grec

πάμφυλος, segurament idèntic al nom gentilici de la Pamfília (derivat de *φύλη* 'tribu').

DERIV.: +*Ganguilejar* 'moure's per l'aigua' (on pot haver-hi influència de *anguilejar*, *ANGUILA*): «has vist en les cales de l'Empordà --- la castitat de les aigües? Si per ventura t'aboques arran del cingle, veus les algues del fons, una per una, escabellant-se, i els palets, i els crancs *ganguilejant*, i els grans de sorra», Coromines (*Cartes d'un Visionari*, pròleg, v, p. 20). A l'it. *sgangherarsi* 'descompondre's', sic. *scancaràrisi* «sgangherarsi per la paura» en una comèdia de G. Meli, Palerm 1798 (Mangò, *Teatro Sic.* 1961, p. 86), als quals respon *esganguelat* «lisiado» en eivissenc (Pérez Cabrera, *esguen.*).

¹ Cf. per a l'ús en argot, *BDC* VII, 36. — ² També amb matisos com 'home esllanguit d'aires mandrosos'. Del català o del gascò marítim ha de ser pres el basc bisc. *gàngil* o *gangel* «gandul» (Markina, *gangailo* (Arratia, Ubidea).

GANIVET, derivat d'un antic *canif* o *ganif*, provinent del francic *knif* 'coltell, ganivet', germà del neerland. *knijf*, angl. *knife* 'ganivet', al. *knife* 'podadora'. □ 1.ª doc.: 1313.

² En un document català, disfressat de llatí, de l'any 1313, se citen *ganivets* junt amb punxons (*punxor*), Finke, *Acta Ar.* III, 240. *AlcM* documenta *ganivet* des de 1375 i el *DAG.* des de 1420. La variant alterada per metàtesi *gavinet* (que segueix molt corrent en cat. central parlat) és també molt antiga: el *DAG.* la troba en Eiximenis, *L. de les Dones*, i en un inventari de 1430; però encara aparegué abans: «un *gavinet* audà, ab mànc de vori, dos gots e una gerra d'oli» l'any 1380 a Ribes (*BABL* VI, 471); «partiu ab un *gavinet* la poma ---» en St.VicentF (*Quaresma*, 299.24);¹ «claver, correja, / bossa, agulla, / punta, crencher, / stoig, *gavinets*, / guants, ventallets, / calces, tapins / ---», JRoig (*Spill*, 2169); «tota ferramenta de ferro o acer --- com és --- punyals, dagues, *gavinets* de talla ---», en un doc. de 1481 de les Drassanes barcelonines (apè. de Moliné al seu *Consolat*, 233); «e ella tentost, ab gran plaer, pres un *gavinet* que portava en la cinta, e tragué's los huyls» en el Recull d'Eximplis d'Ag. (110).

⁴ No era igual *ganivet* que *coltell*: «declaren los dits Consellers e pròmens que en les dites ordinacions e bans sien enteses axí baynes de *ganivets* com de coltells» en un ban barceloní dels anys 1365-72 (*Arx. Munic.*, *DBal.*). Almenys en part, el ganivet seria a manera de trempaplomes, com el fr. *canif*: «fer gentil lletra --- de una lletra fer-ne una altra --- raure ab la punta del *ganivet*: radere cuspide gladioli», OPou (*ThPu.*, 182).² Cosa semblant s'observa en St.VicentF³ i en el citat doc. de 1481.

⁵ En alguns textos del S. xv trobem també la variant *canivet*, amb la *k*-sorda de l'original, conservada: «pres un *canivet* e amagà'l entre les faldes», JMartorell (Ag. III, 256), però també *ganivet* en Martorell: «Phelip, com véu lo pa davant, pres cuytadament un *ganivet*, e pres un pa e lesca'l tot, e féu-ne 12 lesques